

УДК 339.9:637.1

СВІТОВИЙ РИНОК МОЛОКА І МОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

С. В. Тивончук, кандидат економічних наук, доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Я. О. Тивончук, кандидат економічних наук

Компанія «Сингента», м. Париж (Франція)

У статті узагальнюються особливості формування та сучасні тенденції розвитку світового ринку молока і молочних продуктів та визначаються основні напрями зміцнення позицій України на світовому ринку молока.

Ключові слова: асортимент готової продукції, глобалізація, генетичний потенціал, молочні компанії, надійність, ринок, стабільність.

Постановка проблеми. На початку ХХІ століття проблема продовольчої безпеки стала одним із самих важливих планетарного значення викликів. Пріоритетного значення в цьому зв'язку набуває розвиток світового ринку молока і молочних продуктів, зумовленого незамінністю його продукції в життєдіяльності людини. Зміни рівня та структури світового виробництва молока і молокопродуктів та в розрізі країн, їх споживання і ціноутворення потребують проведення детального дослідження і аналізу, виявлення вузьких місць та обґрунтування основних напрямів розвитку всіх складових ринку молока як у вітчизняному, так і світовому вимірі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблеми світового ринку молока, аналізу стану його розвитку присвячено низку робіт вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема: В. Галушко [1], О. Гутарова [2] Ю. Данчука [3], В. Ладика [5], О. Маслака [5], І. Новака [7], Е. Смирнова [8]. Водночас існує необхідність подальшого дослідження особливостей та тенденцій розвитку світового ринку молока в умовах поглиблення глобалізаційних процесів, визначення можливостей зміцнення позицій України на світовому ринку молока.

Метою статті є висвітлення результатів аналізу особливостей формування і сучасних тенденцій розвитку світового

© Тивончук С. В., Тивончук Я. О., 2014

ринку молока і молочних продуктів та визначення можливостей зміцнення позицій України на світовому ринку молока.

Виклад основних результатів досліджень. За висновками ФАО, протягом останніх років світовий ринок молока має тенденцію до щорічного зростання. У 2012 році світове виробництво молока у порівнянні з середнім показником за 2009-2011 роки зросло на 5,6% і становило понад 767 млн т, з них близько 638 млн тонн (85%) – коров'ячого (таблиця).

Таблиця

**Оцінка світового ринку молока і молочних продуктів,
тис. тонн еквіваленту молока**

Країни	Вироблено		Імпорт		Експорт	
	2009-2011 рр.	2012 р.	2009-2011 рр.	2012 р.	2009-2011 рр.	2012 р.
Азія	266731	289431	23223	28013	5245	5881
Африка	42754	45684	9292	8814	1424	1208
Центральна Америка	16238	16510	4025	4446	532	534
Південна Америка	64229	69520	2330	3836	3180	3800
Північна Америка	95743	99370	1609	1698	4329	5384
Європа	214226	217662	5218	5936	14440	16145
Океанія	26369	29292	807	848	17680	20715
Світ	726290	767407	46503	53618	46830	53667

Джерело: <http://www.sci-education.ru>

Найбільшими світовими виробниками молока є ЄС-27, якщо розглядати Євросоюз як єдиний молочний ринок (156,6 млн т), Індія (139,0 млн т), США (91,5 млн т), Китай (46,7 млн т), Пакистан (39,1 млн т), Бразилія (34,0 млн т), Росія (32,2 млн т), Нова Зеландія (19,6 млн т) та Австралія (9,02 млн т). Україна із показником 11 млн т входить до десятки світових виробників молока й молочної продукції. Що стосується експорту молока і молочних продуктів, то головними експортерами молока є Океанія (Нова Зеландія – 18,3 млн т), Європа (Європейський Союз – 12,3 млн т) і Північна Америка (США – 5,1 млн т), а імпортерами – Азія (Китай – 7,1 млн т, Саудовська Аравія – 3,2 млн т), Африка і Центральна Америка (8,8 млн т, 4,4 млн т).

У 2013 році світове виробництво молока становило **784,4** млн т, загальна торгівля відповідно **54,7** млн т в еквіваленті молока. Середнє щорічне світове споживання молока на душу населення дорівнювало **108,7** кг. У розвинутих країнах цей показник становив **238** кг, а в країнах, що розвиваються, відповідно **75,9** кг. Данія, Нідерланди, Білорусь, Швейцарія та Фінляндія забезпечують виробництво молока на одну особу в межах **536-873** кг. Держава – лідер зі споживання молока на душу населення в світі – Фінляндія (близько **350** кілограмів на людину щорічно). У Європі такий рівень споживання мають скандинавські і германомовні країни, а також Литва і Білорусь. В Азії країнами, що споживають молоко з «фінським» розмахом, є Казахстан і Туркменістан. На «фінському» рівні тримається і Австралія.

Найбільший обсяг молока споживають країни Азії – **39%** від усього світового виробництва, однак на душу населення там доводиться всього **67** кілограмів на рік. На другому місці знаходяться європейські країни, які споживають **29%** світової молочної продукції. Третє місце (**13%**) займають країни Північної Америки [**10**]

Нині на світовому ринку молока і молочної продукції діють більше двадцяти молочних компаній-лідерів з високим рівнем обсягу продажів – від **2,17** до **18,55** млрд євро. Компанія **Fonterra** (Нова Зеландія), яка на своїх потужностях переробила близько **21,6** млн тонн молока, є найбільшою серед фірм переробником молока за підсумками 2012 року, значний обсяг молока переробляють – американський фермерський союз **Dairy Farmers of America** з результатом **17,1** млн тонн молока та французька компанія **Lactalis (Parmalat)**, яка переробляє у рік **15** млн тонн молока і є найбільшим у Європі виробником молочної продукції та сирів [**11**].

Протягом **2000-2013** рр. поголів'я корів у світі, як один із основних факторів, які впливають на обсяг пропозицій молока на ринку, має тенденцію до щорічного зростання низькими темпами і в **2013** р. його чисельність налічувала близько **250** млн голів.

Світовий рівень середньорічних надоїв молока від корів коливається у межах **2900** кг (у **2012** році він становив **2872** кг). За **2012** рік в семи країнах (Ізраїль, США, Канада, Нідерланди, Швеція, Данія, Фінляндія) середній надій на корову досяг відповідно **9419-11775** кг молока. Слід зазначити, що обсяг виробництва молока в країнах ЄС у **2013** р. залишився на рівні попереднього року – **156** млн т, оскільки збільшення надоїв молока на корову знівелювало скорочення поголів'я корів. Більшість країн ЄС повністю не забезпечували зазначений обсяг його виробництва, що було передбачено квотами [6]. У США, зважаючи на зниження закупівельних цін на молоко у фермерів і зростання його собівартості з урахуванням цін на корми, його обсяг виробництва у **2012** р. зменшився на **1%** і становив **91,5** млн т.

Систематичне поліпшення генетичного потенціалу та удосконалення системи годівлі корів, перевищення темпів прибутковості від організації зазначених заходів над витратами на їх забезпечення є головними факторами отримання високої ефективності розвитку галузі у розвинутих країнах. Уряди США та європейських країн для підвищення ефективності розвитку ринку молока і молочних продуктів водночас здійснюють низку заходів стосовно освоєння нових ринків, створюючи умови для розширення асортименту готової продукції з одночасним дотриманням різноманітних торгових домовленостей з іншими країнами на поставку молочної продукції.

Саме на основі удосконалення й оптимального поєднання внутрішньоекономічних механізмів і механізмів державного впливу на розвиток молочної галузі в розвинутих країнах забезпечується надійність та стабільність формування пропозиції. За рахунок цього і проблема сезонності виробництва молока дещо нівелюється, а щомісячні обсяги поставки молока певною мірою стабілізуються. Так, різниця між максимальними і мінімальними обсягами поставки молока на переробні підприємства складає в межах **10%**, а, наприклад, за даними наших досліджень, в Україні вона майже вдвічі більша.

Для забезпечення виробництва високоякісної молочної сировини тут запроваджуються новітні системи доїння, сучасні доїльні зали, основним завданням яких є, крім підвищення рівня продуктивності праці, мінімізація контакту молока з повітрям. Важливим фактором зростання рівня економічної ефективності виробництва молока, забезпечення сталого розвитку національного ринку молока, а також високої конкурентоспроможності готової молочної продукції на світових ринках у країнах Європейського Союзу і США є запровадження процесів кооперації, поглибленої спеціалізації у молокопродуктовому підкомплексі, застосування інноваційних підходів до вирішення проблем розвитку молочної галузі.

Слід зазначити, що в країнах ЄС ринок молока є досить насиченим і значною мірою забезпечується власним виробництвом. У восьми країнах ЄС виробництво молока на одну особу перевищувало науково обґрунтований рівень споживання молочної продукції (**380 кг**). Лідерами у **2012** р. за даним показником стали Ірландія, Данія, Нідерланди, де було вироблено **1190, 880 та 691 кг** на одну особу в рік. Європейські виробники не зацікавлені в серйозному зростанні рівня виробництва, оскільки це знижує попит на молочні продукти і економічну ефективність функціонування галузі. Основними гравцями на ринку молока тут є мікро-, малі та середні підприємства. Наприклад, у Франції переважають молочні господарства, які виробляють **200-300 т** молока у рік. Водночас, **16%** ферм, що спеціалізуються на виробництві молока, виробляють в рік до **100 т** молока (рис.).

За прогнозами Організації з агровиробництва та харчових продуктів (**FAO, Food and Agriculture Organization**), а також інших аналітичних груп, у **2015-2020** рр. світове виробництво молока збільшиться на **65** млн т. Майже половину цього приросту забезпечить Індія, приблизно **20%** – Китай, у США виробництво зросте на **8** млн т, а в ЄС – на **7** млн т. Але навіть таке «незначне» зростання хвилює фермерів і переробників Європи, а дебати щодо майбутніх змін на «безквотному» молочному ринку не вщухають. США, Індія та Китай залишаються найбільшими світовими виробниками молока.

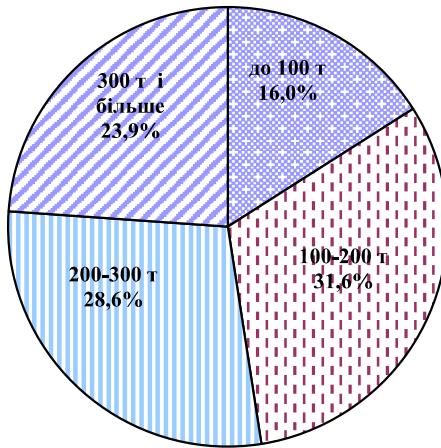

Рис. Питома вага господарств у Франції за обсягом виробництва молока у 2012 р., %*

*Побудовано авторами за даними статистичного щорічника Франції за 2013 рік [9].

Ріст обсягів світового ринку молока в перспективі переважно відбуватиметься поза межами країн ОЕСР (міжнародна організація економічного співробітництва і розвитку, яка об'єднує **34** країни). При цьому різниця між багатими і бідними країнами посилиться. У заможних західних країнах, наприклад у **2012** р., зростання виробництва молока було майже нульовим, а в тих, що розвиваються, воно досягало близько **4%**.

Забезпечити продовольчу безпеку планети нині, і що найбільше турбує – в майбутньому, при невідповідному зростанні цін на продовольство змушує світову спільноту переглянути пріоритети розвитку, а отже, спрямування інвестицій в аграрну сферу виробництва. На сьогодні обсяг інвестицій у світове аграрне виробництво становить майже **200** млрд доларів. Щоб подолати голод і задовольнити попит населення планети в **2050** р., щорічні інвестиції повинні зрости в **2,5** рази і досягти **500** млрд доларів [4].

Висновки. Виявлено, що проблема розвитку ринку молокопродукції є гострою на світовому рівні. Світовий ринок молока і молочних продуктів і у перспективі залишається

динамічним бізнесом з відповідними ризиками, характеризується ростом попиту, що зумовлено збільшенням чисельності населення планети і його доходів. Значний ріст (на рівні **20-40%**) до **2020** року середньодушового споживання молока і молочних продуктів прогнозується у країнах, що розвиваються, у розвинутих країнах до **2020** р. він буде малопомітним. Різких стрибків цін, аналогічно попереднім, на світовому ринку молока і молочної продукції не прогнозується, хоча спостерігатимуться відповідні коливання, але амплітуда їх буде незначною.

Ефективність функціонування молокопродуктового підкомплексу України в контексті розвитку світового ринку молока зумовлює необхідність поглиблення організаційно-економічних відносин у сфері обміну, забезпечення виробництва високоякісного молока, розширення асортименту готових молокопродуктів та каналів їх реалізації, формування пропозиції у відповідності з попитом і ринковим ціноутворенням.

Україні слід вчасно передбачати зміни на світовому ринку молока і молокопродуктів та здійснювати курс своєї аграрної політики щодо розвитку цього ринку з урахуванням принципів світового ринку молока і молокопродуктів і, зокрема, спільної аграрної політики ЄС, переведення галузі на інноваційний шлях розвитку.

Список використаних джерел:

1. Галушко В. П. Зарубіжні системи забезпечення якості молока у виробничому ланцюзі та можливості їх використання в Україні / В. П. Галушко, І. М. Сухи // Економіка АПК. — 2011. — № 3. — С. 137—142.
2. Гуторов О. І. Світові тенденції розвитку молочного скотарства / О. І. Гуторов // Економіка АПК. — 2011. — № 6. — С. 151—159.
3. Данчук Ю. Світові тенденції виробництва молока / Ю. Данчук // Молокоферма. — 2010. — № 3. — С. 27—29.
4. Інвестиції в АГРО. Досвід світу [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.uga-port.org.ua/sites/default/files/2011_04_08_vestnik.doc.
5. Ладика В. Світовий молочний ринок : стан та перспективи / В. Ладика, О. Маслак // Пропозиція — 2009. — № 3 — С. 42—43., // Пропозиція. — 2009 — № 4 — С. 31—33.
6. Мировой рынок молочной продукции, 2011-2013 годы // Пищепром Украины. — 2013. — № 18 (226). — С. 13—17.
7. Новак І. М. Тенденції розвитку світового ринку молока та досвід міжнародної торгівлі на зовнішніх ринках вітчизняних виробників молочної продукції / І. М. Новак // Інноваційна економіка. — 2012. — № 10. — С. 98—102.
8. Смирнов Е. Р. Ценовая конъюнктура сырьевой базы молочного рынка ЕС в 2009-2010 гг / Е. Р. Смирнов // Молочная промышленность. — 2010. — № 8. — С. 46—48.

9. Статистичний щорічник Франції за 2012 рік. Париж ІНСЄЕ (Annuaire statistique de La France 2013 Paris: INSEE).
10. ФАО: Світовий ринок молока приростає [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.agronews.ru/NewsP.php?Nid=58713>.
11. AGRO NEWS [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.agronews.us/node/24090>

*С. В. Тивончук, Я. О. Тивончук. **Всемирный рынок молока и молочных продуктов: особенности формирования и тенденции развития.***

В статье обоснованы особенности формирования и современные тенденции развития мирового рынка молока и молочной продукции, а также определены основные направления укрепления позиций Украины на мировом рынке молока.

*S. Tivonchuk, Y. Tivonchuk. **The world market of milk and dairy products: features of its formation and development.***

The article describes and grounds the features of formation and modern trends of the world market of milk and dairy products development. The main ways to strengthen the Ukrainian position on the world milk market are defined.